

XXIII PÜHAPÄEV PÄRAST NELIPÜHA AD 2020

1Ms 13:5–11.14–16 (1Pt 3:8–12; Mt 18:15–22)

[1 Ja Aabram läks Egiptusest üles Lõunamaale, tema ja ta naine ja kõik, mis tal oli; ja Lott oli koos temaga.

2 Ja Aabram oli väga rikas karja, hõbeda ja kulla poolest.

3 Ja ta rändas peatuspaigast teise, Lõunamaalt Peeteli poole, sinna paika, kus ta telk enne oli olnud, Peeteli ja Ai vahel,

4 altari paika, mille ta varem sinna oli teinud; ja Aabram hüüdis seal appi ISSANDA nime.]¹

5 Aga ka Lotil, kes rändas koos Aabramiga, oli lambaid ja kitsi, veiseid ja telke.

6 Kuid maa ei suutnud neid toita, et üheskoos elada, sest nende varandus oli nii suur, et neil oli võimatu üheskoos elada.

7 Ja Aabrami loomade karjaste ja Loti loomade karjaste vahel tekkis riid; kaananlased ja perislased elasid siis veel sellel maal.

8 Siis Aabram ütles Lotile: «Ärgu olgu riidu minu ja sinu vahel, minu karjaste ja sinu karjaste vahel. Meie, mehed, oleme ju vennad!

9 Eks ole kogu maa su ees lahti? Mine nüüd minu juurest ära, lähed sina vasakut kätt, lähen mina paremat kätt; lähed sina paremat kätt, lähen mina vasakut kätt.»

10 Siis Lott tõstis oma silmad üles ja nägi, et kogu Jordani piirkond oli kõikjal veerikas; enne kui ISSAND Soodoma ja Gomorra hävitas, oli see kuni Soarini otsekui ISSANDA rohuaed, samasugune nagu Egiptusemaa.

11 Ja Lott valis enesele kogu Jordani piirkonna; Lott läks teele hommiku poole ja nad lahkusid teineteisest.

[12 Aabram jäi Kaananimaale ja Lott asus piirkonna linnadesse ning lõi oma telgid üles Soodomani.

13 Aga Soodoma mehed olid väga pahad ja patused ISSANDA ees.]

14 Ja ISSAND ütles Aabramile, pärast seda kui Lott tema juurest oli lahkunud: «Tõsta nüüd oma silmad üles ja vaata paigast, kus sa oled, põhja ja lõuna ja hommiku ja õhtu poole,

15 sest kogu maa, mida sa näed, ma annan sinule ja su soole igaveseks ajaks!

16 Ja ma teen su soo maapõrmu sarnaseks: kui keegi suudab maapõrmu ära lugeda, siis on sinugi sugu äraloetav.

[17 Võta kätte, käi maa läbi pikuti ja põiki, sest ma annan selle sinule!]

18 Ja Aabram võttis telgid ja tuli ning elas Mamre tammikus, mis on Hebroni juures; ja ta ehitas sinna altari ISSANDALE.]

¹ EELK Kirikukäsiraamatu lugemiskavas puuduvad salmid 1–4, 12–13 ja 17–18.

Sissejuhatus

Esimene Moosese raamat kannab heebrea keeles nime בְּרֵאשִׁית – «alguses». Kreeka keeles ja sellest tulenevalt paljudes teisteski keeltes Γένεσις (*Genesis*) – «loomine», «algus», «algallikas».

19.-20. sajandi piibliteaduses oli valdavalt esindatud seisukoht, et nii esimene kui ülejäänud neli Moosese raamatut rajanevad neljal allikal, mida tuntakse nimede Jahvist, Elohist, Deuteronomist ja Preestrikoodeks all. Pikka aega paigutati neist esimese tekkimine Iisraeli kuningriigi kõrgaega (10. sajandisse eKr) ning viimane eksiili või vahetult sellele järgnenud ajaperioodi. Viimastel aastakümnetel on hakatud taolist jaotust revideerima ning pakutud välja hüpotees, mille kohaselt vanimaks allikaks on pigem Deuteronomist, millele eksiiliperioodil on lisatud «elloona» seni vanemaks (ning «täiendusena» seni noorimaks) peetud materjal.²

Esimene Moosese raamat jaguneb laias laastus kaheks: peatükid 1–11, mida tuntakse kui alglugusid (maailma loomisest Paabeli tornini), ning peatükid 12–50, mida võime nimetada esiisade lugudeks (Aabra[ha]mi kutsumisest Joosepi surmani). Ajavahemik, mida kogu raamat hõlmab, on juudi traditsiooni järgi umbes 2300 aastat – maailma ja inimese loomisest aastal 3760 eKr kuni Joosepi surmani aastal 1452 eKr.

Aabra[ha]mile omistatud tähtsust näitab asjaolu, et 1. Moosese raamatu viiekümnest peatükist on vähemalt osaliselt temale pühendatud kolmteist. Kuigi see ei ole võrreldav Jaakobile antud mahuga (peaaegu pooled 1. Moosese raamatu peatükid), on seda märksa rohkem kui Iisakile jäetud osa (vaid neli peatükki ja sedagi enamasti osaliselt). Uues Testamendis nähakse Aabrahamis (ja temale antud töötuses) kaheldamatult kõige tähtsamat osa Iisraeli esiisade lugudest. Apostel Paulus peab Jumala lepingut Aabrahamiga olulisemaks hilisemast lepingust Moosese ja kogu inimkonda ja lunastuslugu silmas pidades sisuliselt määravaks (vrd Gl 3).

Aabra[ha]mi kutsumise lugu seisab 1. Moosese raamatu 12. peatükis, mille teine pool kõneleb tema asumisest Egiptusesse. Järgnev, 13. peatükk kirjeldab Aabra[ha]mi naasmist Kaananimaale ning selles kordub juba kutsumisel antud töötus teha Aabrahamist suur rahvas, kellest võrsub õnnistus kogu inimkonnale. Tõsi, Jumal peab hiljemgi seda töötust kordama ja selgitama, kuna Iisaki sündimiseni, kes ei ole mitte töötuse täitumine, vaid alles täitumise algus, jääb veel õige mitu head aastat.

² Taoliste hüpoteeside ja arutelude sisuline väärtus seisneb eeskätt erinevas vastuses küsimusele, kas käsitleda iseäranis alg- ja esiisade lugusid «loomis- ja algusmüütidenä» või pigem kirjanduslikku kuube rüütatud teoloogilise (ja ajaloo- ja filosoofilise) sõnumina. Kiriku traditsiooniline Vana Testamendi käsitus (mille aluseks on nii Jeesuse kui apostlite oma) näeb Vanas Testamendis selle «tekkeloost» sõltumatult Jumala Sõna, mille keskmes on kuulutus Jumala halastusest ja lunastusest, mida Ta pakub langenud inimkonnale. Nii vanema juudi kui kristliku pärimuse järgi on viie Moosese raamatu autoriks suures osas Mooses ise, kes sai need Jumala ilmutusena Siinail (vrd siinkohal ka Jh 5:45-47).

Keelelisi märkuseid

Ja Aabram – nimi אַבְרָם tähendab «kõrgeauline/ülev isa».

Lõunamaale – הַנֶּגֶב – sõna נֶגֶב – «lõuna», «lõunapoolne [maa]», «Negeb» – tähistab siinkohal Palestiina lõunapoolset osa.

Ja Lott – לוֹט – nimi לוֹט tähendab «kate», «kaetud», «varjatud».

Rikas – כָּבֵד – sõna כָּבֵד tähendab «kaalukas olema», «raske olema», «rikas olema», «külluslik olema», «auväärne/auline olema».³

Peatuspaigast teise – לְמַסְעֵיו – sõna מָסַע tähendab nii peatuspaika kui taas teele asumist, tulenedes verbist נָסַע – «teele asuma», «rändama».

Peeteli poole – וְעַד־בֵּית־אֵל – nimi בֵּית־אֵל tähendab «Jumala koda/maja».

Sinna paika – עַד־הַמְּקוֹם – sõna מְקוֹם tähendab «koht», «paik», ka «ametipost», ja tuleneb verbist קוּם – «tõusma», «seisma», ka «püsima [jääma]», «vastu pidama».

Enne – בְּתַחֲלָה – «alguses», «kõigepealt», «esmalt».

Ai – nimi עַי tähendab «rusuhunnik», «varemed».⁴

Altari – הַמִּזְבֵּחַ – sõna מִזְבֵּחַ – «altar» – tuleneb eeskätt ohvritoomiseks tapmist tähistavast verbist זָבַח.

Varem – בְּרֵאשִׁיטָה – sõna רֵאשִׁיטָה tähendab «esimene», «esmane», «endine», «esmalt», «kõigepealt», «enne».

Ja...hüüdis...appi – וַיִּקְרָא – sõna קָרָא tähendab «kutsuma», «hüüdma», «nimetama», «kuulutama».

ISSANDA nime – בְּשֵׁם יְהוָה – sõna שֵׁם – «nimi» – algtäheanduseks võib olla «märk», «tähis» (vrd kõlaliselt kreeka σῆμα ja ladina signum). Nii siin kui järgnevates salmides ei kasutata originaalis mitte sõna אֲדָנִי – «Issand» –, vaid Jumala nime יְהוָה.

³ Sellest verbist tuleneb ka sõna כָּבֵד – «[Jumala] auhiilgus».

⁴ Siin avaneb üsna kõnekas võrdpilt: Aabrahami telk ja paik, kus ta Jumalat kummardab, asub «Peeteli ja Ai» – «Jumala koja ja [inimliku] rusuhunniku» – vahel...

Kuid...ei suutnud...toita – וְלֹא־נָשָׂא – sõna נָשָׂא tähendab «üles tõstma», «kandma», «toetama», «välja kannatama», ka «üleval pidama».

Üheskoos – יַחְדָּו – sõna יַחְדָּו tähendab nii «üheskoos» kui «üksmeeles».

Tekkis riid – וַיְהִי־רִיב – sõna רִיב tähendab «riid», «tüli», «pahandus», «vastasseis».

Riidu – sõna מְרִיבָה tuleneb verbist רִיב – «riidlema», «nõudma», «noomima», «kaebama/kaebust esitama», «tülitsema» – ning tähendab «riid», «vaidlus», «tüli», «kaebus» ja on kasutusel ka kohanimena «Meriba».

Mehed – כִּי־אֲנָשִׁים – sõna אֲנָשִׁים tähendab eeskätt «inimene», aga võib mitmuse vormis tähistada ka kogu inimkonda.

Eks ole kogu maa – הֲלֹא כָּל־הָאָרֶץ – «kas ei ole kogu maa».

Su ees lahti – לְפָנַיִךְ – «sinu palge ees».

Mine nüüd minu juurest ära – הֲפָרַד נָא מֵעָלַי – sõna פָּרַד tähendab «lahutama», «eraldama», «lahku minema».

Kogu Jordani piirkond – אֶת־כָּל־כַּבַּר הַיַּרְדֵּן – sõna כַּבַּר tähendusvarjundiks on ringikujulisus, niisiis võiks tõlkida ka «ümbruskond» või laiemalt «kõik ümberringi». Nimi יַרְדֵּן – «Jordan» – tuleneb verbist יָרַד – «laskuma», «alla minema», «vajuma».

Veerikas – sõna מִשְׁקָה tuleneb verbist שָׁקָה – «jootma», «niisutama», «kastma» – ja tähendab «[hästi] niisutatud», «kastetud», «joodetud».

Soodoma – אֶת־סֹדֹם – nimi סֹדֹם tähendab arvatavasti «põlev», «lõõmav».

Ja Gomorra – וְאֶת־עַמּוֹרָה – nimi עַמּוֹרָה tähendab arvatavasti «üleujutatud».

Soarini – nimi צַעַר tähendab «tähtsusetu», «pisike».

Otsekui ISSANDA rohuaed – כְּגַרְיָהוּה – sõna גַּן – «[rohu]aed», «aedik» – tuleneb verbist גָּנַן – «ümbritsema», «kaitsma», «varjama».

Ja nad lahkusid teineteisest – וַיִּפְרְדּוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו – sõnasõnalt «ja lahkus mees oma vennast».

Jäi...asus – יָשַׁב...יָשַׁב – sõna יָשַׁב tähendab «asuma», «elama», «viibima», «[paigale] jääma».

Aga Soodoma mehed – וְאֶנְשֵׁי סֻדָּם – vt ülal sõna וְאֶנְשֵׁי kohta öeldut.

Pahad – רָעִים – sõna רָע tähistab nii seesmist kurjust ja pahatahtlikkust kui ka aktiivset, nähtavat ja kogetavat kurja, mida kellelegi tehakse.

Ja patused – וְחַטָּאִים – sõna חָטָא – «patune» – tuleneb verbist חָטָא – «[märgist] mööda laskma», «[õigest eesmärgist] kõrvale kalduma», siit ka «eksima», «patustama».

Põhja ja lõuna ja hommiku ja õhtu poole – צָפֹנָה וְנֶגְבָּה וְקִדְמָה וְיַמָּה – heebrea keeles on ilmakaari tähistavatel sõnadel mitmeid tähendusvarjundeid, näiteks צָפֹן – «põhi» – tähistab midagi peidetut, varjul olevat; נֶגֶב – «lõuna» – muuhulgas ka kõrbe; קֶדֶם – «ida» – ammust, iidset; יָם – «lääs», «meri» – midagi ohtlikku, kontrollimatut.

Ja su soole – וְלִזְרַעְךָ – sõna זָרַע tähendab «seeme». Sama ka järgmises salmis.

Igaveseks ajaks – עַד־עוֹלָם – sõna עוֹלָם – «igavene» – tuleneb verbist עָלַם – «peitma», «varjama», «salajas hoidma» ning tähistab mitte ainult igavikku, vaid ka kauget, tundmatut, varjul olevat tulevikku.

Ja ma teen – וְשָׂמַתִּי – sõna שָׂם tähendab «seadma», «panema», «asetama», ka «[millekski] muutma».

Maapõrnu sarnaseks – כַּעֲפֹר הָאָרֶץ – sõna עָפָר tähendab «põrm», «kuiv muld», «puru», aga ka «praht», «prügi», «rusu».

Kui keegi suudab – אִם־יֹכֵל אִישׁ – sõnasõnalt «kui mees suudab».

Võta kätte – קוּם – «tõuse».

Pikuti ja põiki – לְאָרְכָּהּ וּלְרֹחְבָּהּ – «pikuti ja laiuti», s.t «nii pikk ja lai, kui maa on».

Mamre – nimi מַמְרָא võib tähistada tugevust, jõukust, külluslikkust.

Tammikus – בְּאֵלְנֵי – sõna אֵלֹן võib tähistada nii tammikut kui ka mõnda muud suurte, võimsate puudega kaetud ala. Selle aluseks olev sõna אֵיל tähistab muuhulgas võimsat puud või ka suurt, tugevat vägilast.

Sisuline analüüs

1. Moosese raamatu 13. peatükk kuulub Aabra[ha]mi kutsumiseloo juurde, kuna selle keskmes on Aabra[ha]mi asumine Kaanani maale, millest just selles loos saab Töötatud Maa. Issand kinnitab talle: «Tõsta nüüd oma silmad üles ja vaata paigast, kus sa oled,

põhja ja lõuna ja hommiku ja õhtu poole, sest kogu maa, mida sa näed, ma annan sinule ja su soole igaveseks ajaks!» (1Ms 13:14j) Ühtlasi kuuleb Abra[ha]m siin taas sõnumit sellest, et tema seeme peab olema loendamatu nagu maapõrm.⁵

Peatükk algab Abra[ha]mi ja tema pere (sh tema vennapoja Loti) saabumisega Kaananimaal lõunaossa. Kuna nii Abra[ha]mil kui Lotil oli palju vara, sh suured loomakarjad, oli võimatu kuhugi pikemalt paigale jääda, seepärast rännati ühest paigast teise. On üsna mõistetav, et taolise rändamisega kaasnesid ka mitmesugused ülekantud tähenduses maadejagamised, seda enam, et ka «kaananlased ja perislased elasid siis veel sellel maal» (1Ms 13:7).

Lahenduseks oli lahkuminek: Abra[ha]m tegi Lotile ettepaneku eraldi elama asuda ning andis talle suuremeelselt valikuvõimaluse. Lott ei tundnud mingit valehäbi ega hakanud võltsi tagasihoidlikkusega keerutama, vaid võttis selle, mis tundus talle olevat parem. Abra[ha]m jätkas esialgu rändamist ning jäi viimaks paigale Hebroni lähistel asuvasse Mamre tammikusse (1Ms 13:18).

Kuna tegemist on osaga Abra[ha]mi kutsumise- ja Iisraeli rahva esiisade loost, on oluline mõista toimunu tähendust just sellest vaatekohast. Lühidalt võib öelda, et see, mis siin aset leiab on ühelt poolt Jumala ning teisalt inimlike valikute, otsuste ja tegutsemise vastandamine.

Jumal kutsub Abra[ha]mi esmalt Mesopotaamiast, veidi hiljem Egiptusest «Lõunamaale» – «Negebisse» –, mille vähemalt teatavaks kõrvaltähenduseks on «kõrb». Ja kui hiljem toimub valiku tegemine selles osas, kellele jääb milline osa maast, siis saab viljakam, Egiptusele sarnanev veerikas Jordani-äärne piirkond, mis on otsekui Issanda rohued (vrd 1Ms 13:10) mitte Abra[ha]mile, vaid Lotile.

Lott jääb paigale, Abra[ha]m peab justkui kodutu edasi rändama – kuni temalgi viimaks paigale jääda lubatakse, aga mitte veel maa peremehena, vaid võõrana võõraste keskel, kellel on ainult ähmane tulevikutootus ja -lootus.⁶

Ka Lotist lahkumine on osa sellest jumaliku ja inimliku vastandamisest ning mingis mõttes Abra[ha]mi proovilepanek. Tal ei olnud ju oma lapsi – kellele siis jäävad kõik

⁵ Sõna «seeme» on siin oluline seetõttu, et Uus Testament näeb selles viidet Kristusele: «Tootused aga on öeldud Aabrahamile ja tema seemnele. Ei öelda: ja sinu seemnetele otsekui paljude kohta, vaid nagu ühe kohta: ja sinu seemnele, kes on Kristus.» (Gl 3:16) – Uus Testament ja Psalmid, 1989.

⁶ Kiri Heebrealastele seostab seda, et Aabraham elas Tootatud Maal nagu võõrsil, ühest paigast teise rännates, tõsiasjaga, et Jumala poolt tootatud tõeline rahupaik ja kodumaa ei ole leitav siit maailmast: «Usus ta asus elama tootatud maale otsekui võõrsile, elades telkides koos lisaki ja Jaakobiga, kes olid sellesama tootuse kaaspärijad. Sest ta ootas kindlale alusele rajatud linna, mille meister ja ehitaja on Jumal.» (Hb 11:9j)

need tötused? Lott oli Aabra[ha]mi vennapoeg. On üsna kindel, et juba piisavalt kõrges eas oleval Aabra[ha]mil võis olla mõttes oma vara Lotile pärandada – sest lihast pärijat tal ju polnud. Jumal näitas talle aga, et Lotist ei saa tema pärijat. Nagu ei pidanud saama ka Ismaelist – Aabra[ha]mi seeme pidi olema keegi teine.

Vaevalt, et kõik, mis Aabra[ha]mi elus – tema, nagu öeldud, üsna kõrges eas – aset leidis, talle väga kergelt tuli. Küllap ta oli nii mõnigi kord sisimas justkui lõhki rebitud kahtlustes, kõikumas inimliku ja jumaliku vahel (nagu Ismaeli loos) – «Peeteli ja Ai vahel» (vt 4. joonealust märkust).

Teame ka seda, mis juhtus õige pea Soodoma ja Gomorraga. Loti valitud «Issanda rohuaed» õigustas peagi seal asuvate linnade kurjakuulutavaid nimesid (vt vastavaid keelelisi märkuseid) ning Loti koduks pidi saama tähtsusetu Soar (vt keelelist märkust).

Aabra[ha]mi lugude juures väärrib muuhulgas märkimist üks äärmiselt järjekindel asjaolu: igale poole, kuhu ta jõuab ja paigale jääb, rajab ta altari, mille juures ta hüüab appi Issanda nime. See on tema tõeline jõud ja rikkus, tema tõeline «Mamre tammik», kus ta võib elada kindlana selles, et Issand kuuleb tema palvet, võtab vastu tema ohvrid ning täidab oma tötused.

Me teame, et Issanda tötused täitusid, ja mitte ainult Iisaki näol, kes talle viimaks sündis, vaid viimselt ja täiuslikult selles Aabrahami Seemnes, kes on Kristus, kelles on taastatud varemetes inimkond ning kelle kaudu meie ees on lahti tõeline Töötatud maa, millega võrreldes kõik maine on sama petlik kui Soodom ja Gomorra Loti pilgu ees.

Jutluseks

Kahekümne kolmanda pühapäeva teemaks pärast Nelipüha on EELK Kirikukäsiraamatu järgi «Andke üksteisele andeks». Muuhulgas öeldakse käsiraamatus: «Kogu meie elu aluseks on andeksandmine, mille saame Kristuse lunastustöö kaudu. See kohustab meid suhtuma ka oma ligimesse sõbralikult, lahkelt ja andeksandvalt. Niisugune hoiak teeb võimalikuks selle, et Jumala mitmesugused annid saavad meie keskel reaalsuseks kogu oma rikkuses.»

Teise lugemisaasta Evangeeliumiks (Mt 18:15–22) on Jeesuse sõnad sellest, kuidas kohelda patustanud venda, ning manitsus andeksandmisega mitte koonerdada. Epistel (1Pt 3:8–22) sisaldab samuti mitmesuguseid manitsusi, mis on kokkuvõetavad soovitusena hoida eemale kurjast ja teha head ning otsida ja taotleda rahu (vrd 1Pt 3:11).

Vana Testamendi lugemine sobitub siia üsna tinglikult. Kahtlemata on võimalik tuua esile Aabra[ha]mi alandlikkus ja leplikkus ning soov hoiduda tülist (eriti seetõttu, et «meie, mehed, oleme ju vennad»), kuid taoline moraalipedagoogiline käsitlus ei ole

tegelikult kirjakohta vääriline. Tegemist on põhjapaneva tekstiga nii Iisraeli rahva kujunemise kui jumalikus lunastusloos, ning sellele vastavalt tuleks seda ka käsitleda.

See ei välista andestuse, lepituse ja rahu temaatikat, kuna Aabra[ha]mi lood ja talle antud töötused viitavad otseselt Kristusele, kes on meie rahu, lepitus ja andeksandmine, nii meie suhetes Jumalaga kui isekeskis (vrd nt Ef 2:13jj). Sedasama teemat silmas pidades on võimalik käsitleda ka Vana Testamendi lugemises esile tulevat vastandust jumaliku ja inimliku vahel, samuti valikuid, mida me (olgu Loti või Aabra[ha]mi sarnaselt) teeme.

Niisiis võib jutluse üles ehitada näiteks järgmiste punktidenä:

1. Jumal kutsus Aabra[ha]mi harjumuspärasest millessegi hoopis uude, inimliku juurest jumaliku juurde, mugava juurest ebamugavasse – ja lootusetusest lootusesse. Tema ees oli palju valikuid – kõige esimesena see, kas Jumala kutset kuulda võtta või ei, sealt edasi aga rohkesti teisigi. Aabra[ha]m ei ole siin ainuke – sama kehtib Loti ja meie kõikide puhul. Ka meie oleme kutsunud inimliku, maise juurest jumaliku, taevase juurde – ja reaalsuses tähendab see tihtipeale, võib-olla koguni enamasti, ohvreid ja enesest loobumist.
2. Aabra[ha]mi kutsumine ja talle antud töötused olid osa millestki hoopis suuremast, kui ta ise mõistis. Muuhulgas nõudsid need temalt loobumist inimlikele vahenditele lootmisest ja inimliku väljapääsu (või tulevikukindluse) taotlemisest. Aabra[ha]mist ei saanud mitte ainult isa oma isiklikule pärijale, vaid esiisa Jumala valitud rahvale. Veelgi enam: tema seeme ei ole mitte ainult Iisraeli sugu, vaid tema tõeline Seeme on Kristus, kelles kõigist, kes Temasse usuvad, on saanud Aabrahami lapsed ja temale antud töötuste – s.t igavese elu Töötatud Maa – pärijad.
3. Kristus on meie rahu ja lepitus Jumalaga, Temas on andeksandmine ja arm. Temas on aga teostunud ka lepitus inimeste vahel: «Sest Tema on meie rahu, kes on mõlemad liitnud üheks ja lõhkunud maha vaheseina – see tähendab vaenu – oma ihu kaudu, kui Ta muutis kehtetuks käskude Seaduse, et luua eneses need kaks üheksainsaks uueks inimeseks, tehes rahu, ning et lepitada Jumalaga mõlemad ühesainsas ihus risti kaudu, surmates risti peal vaenu.» (Ef 2:14–16) Nagu Jumal töötas Aabra[ha]mile teda kutsudes, et tema «nimel õnnistavad endid kõik suguvõsad maa peal» (1Ms 12:3), nii oleme meiegi kutsunud mitte ainult ise õnnistust pärima, vaid ka õnnistuseks olema (vrd 1Pt 3:9).